

Výstupy ze sdílení zkušeností členských států s tlumením afrického moru prasat v rámci neformálního jednání vedoucích veterinárních služeb konaného v Praze dne 28. 9. 2022

1. Úvod

Africký mor prasat (AMP) se šíří v řadě členských států EU od roku 2014. V současnosti se jedná o nejzávažnější hrozbu nejen pro populaci divokých prasat, ale také pro chovatele prasat domácích a související zpracovatelský průmysl. Proti tomuto onemocnění není k dispozici žádná kauzální léčba nebo očkování.

V postižených zemích tak vede tlumení a zdolávání této nákazy kromě přímých ztrát na nemocných zvířatech také ke značným finančním nákladům na přijatá opatření a ke ztrátám ekonomickým, zejména v souvislosti s nařízeným utrácením domácích prasat v nakažených podnicích. Obchodování s živými prasaty a s jejich produkty je rovněž postiženo, neboť i výskyt AMP „jen“ v populaci divokých prasat představuje zvýšené nebezpečí pro chovaná (domácí) prasata. Současně je výskyt AMP spojen se zvýšenou finanční a personální zátěží pro příslušné veterinární úřady v postižených zemích.

Přes veškeré úsilí příslušných úřadů v zemích s výskytem AMP nebylo šíření AMP do nových, nákazy prostých oblastí a členských států dosud zastaveno. Dvěma členskými státy, České republikou a Belgií, se však AMP u divokých prasat podařilo zdolat a mohou tak sloužit jako příklad úspěšného přístupu. Také Řecku se podařilo ojedinelé ohnisko AMP u domácích prasat zlikvidovat.

Šíření AMP v populaci divokých prasat je spojeno s vysokou hustotou těchto populací v mnoha členských státech. Ta nejen zvyšuje nebezpečí dalšího šíření nákazy, ale může být i příčinou dlouhodobého přetrvávání nákazy v postižených oblastech. Hlavní příčinou šíření AMP na velké vzdálenosti je ale bezpochyby lidská činnost.

Rada, Evropská komise a jednotlivé členské státy se problematikou AMP zabývají dlouhodobě, a to jak na úrovni orgánů EU (Rada pro zemědělství a rybolov-AGRI-FISH, PS Zvířata a veterinární otázky-CVO WP, Stálý výbor pro rostliny, zvířata, potraviny a krmiva-SCOPAFF, PS pro zvláštní opatření pro tlumení AMP), tak v koordinaci s jinými mezinárodními organizacemi, institucemi a pracovišti (Světová organizace pro zdraví zvířat-WOAH, Organizace pro výživu a zemědělství-FAO, Světová obchodní organizace-WTO, Evropský úřad pro bezpečnost potravin-EFSA), s cílem co nejvíce zefektivnit tlumení této nákazy, koordinovat tyto činnosti a co nejvíce snížit ekonomické dopady této nákazy.

Zároveň Evropská komise přispívá finančními prostředky jak na preventivní a zdolávací opatření uplatňovaná v členských státech, tak na podporu výzkumu v oblasti vývoje očkovací látky proti AMP, která by mohla být používána v chovech domácích prasat i v populaci prasat divokých.

Pokud jde o oblast právních předpisů, právě vrcholí intenzivní práce na změnách prováděcího nařízení Komise (EU) č. 2021/605, kterým se stanoví zvláštní opatření k tlumení AMP. Cílem je zohlednit současný vývoj nákazy, nejnovější vědecké poznatky v této oblasti a zejména zkušenosti získané při tlumení a zdolávání AMP v členských státech.

Součástí tohoto společného úsilí byly dvě důležité akce konané na konci září 2022 – ministerská konference na vysoké úrovni věnovaná africkému moru prasat, organizovaná Evropskou komisí v úzké spolupráci s českým předsednictvím v Radě EU dne 27. 9. 2022 v Bruselu a seminář o strategii tlumení a zdolávání AMP, konaný v rámci neformálního setkání vedoucích veterinárních služeb dne 28. 9. 2022 v Praze.

Na schůzce ministrů se diskutovalo zejména o obecnějších současných vizích tlumení AMP, jako je posílení informovanosti veřejnosti, cesta k očkování proti AMP nebo optimalizace dlouhodobého přístupu k populaci divokých prasat.

Na schůzku ministrů navázal pražský seminář, který byl zaměřen na sdílení zkušeností a osvědčených postupů při tlumení AMP a na stanovení základních opatření, která by mohla být zobecněna a používána k tlumení a zdolávání AMP ve všech členských státech, vždy však s přihlédnutím k místním podmínkám.

2. Zkušenosti sdílené na semináři

Zástupci vybraných členských států, Evropského úřadu pro bezpečnost potravin-EFSA a Evropské komise představili v Praze své zkušenosti a přístupy. Jako první vystoupily Česká republika a Belgie jako státy úspěšné při zdolávání této nákazy u divokých prasat. Dále referovali zástupci Litvy, Polska, Maďarska a Slovenska, tj. zástupci států, které se s touto nákazou potýkají již několik let, a situaci v jejich chovech prasat lze považovat za stabilizovanou. Poté vystoupili zástupci Německa a Itálie, zemí s poměrně čerstvými zkušenostmi se zavlečením nákazy na poměrně velké vzdálenosti.

Česká republika

AMP byl v České republice zjištěn v roce 2017. Zdroj nákazy dosud nebyl odhalen, ale zjevně šlo o důsledek lidské činnosti, jelikož přenos nákazy se uskutečnil ze vzdálenosti nejméně 400 km. Nákazu se podařilo omezit pouze na populaci divokých prasat a na poměrně malé území. Poslední pozitivní kadáver (uhynulý kus) byl zaznamenán v dubnu 2018. Od roku 2019 Česká republika znovu drží status země prosté této nákazy.

Představená klíčová opatření:

- pasivní dozor na celém území České republiky od roku 2014 – včasné zjištění nákazy,
- omezení migrace divokých prasat:
 - používání elektrických nebo pachových ohradníků,
 - zákaz sklizně v zamořených pásmech, omezení vstupu do oblastí s vysokým nebezpečím nákazy,
 - omezení lovu na základě míry nebezpečí výskytu nakažených zvířat,
- včasné odstranění kadáverů jako prevence šíření nákazy,
- nařízené porážení všech domácích prasat v drobnochovech v rámci zamořené oblasti + zákaz dalšího chovu prasat v těchto hospodářstvích – snížení rizika zavlečení nákazy do záhumenkových chovů domácích prasat,
- zpřísnění opatření biologické bezpečnosti v hospodářstvích, shromažďování a lov divokých prasat,
- spolupráce s Policií České republiky – zapojení policejních odstřelovačů vybavených příslušnými technickými prostředky (tlumiče, noční vidění) k radikálnímu snížení počtu divokých prasat v zamořených oblastech,
- spolupráce s Hasičským záchranným sborem České republiky – shromažďování zastřelených a uhynulých prasat,
- finanční motivace myslivců na snížení počtu divokých prasat – dotační program/systém příspěvků Ministerstva zemědělství České republiky,
- finanční příspěvek na pořízení vybavení k chlazení ulovené zvěře v jednotlivých honitbách – dotační program/systém příspěvků Ministerstva zemědělství České republiky.

Výsledky aplikovaného výzkumu:

- pokusné ověření nástrojů a pomůcek k omezení migrace divokých prasat (zvukové a pachové odpuzovače, pravidla pro vnaďení a příkrmování), jakož i k lokalizaci zvířat a kadáverů (termografie, drony, psi atd.),
- chování divokých prasat vůči kadáverům v čase – kontakt po cca 4 týdnech – menší riziko sdílení nákazy v prvních týdnech,
- reprodukční biologie divokých prasat – odlov dospělých bachyní zrychluje zapojení mladých jedinců do reprodukce,
- divoká prasata reagují na střelbu, návnady nedokáží potlačit její plašící účinek. Pohyb osob je naopak méně významný,
- odchytové pasti – nezneklidňují a nevyvolávají změny v reprodukčním chování.

Belgie

Situace byla do jisté míry podobná České republice – zavlečení nákazy z velké vzdálenosti, výskyt nákazy omezený pouze na populaci divokých prasat a pouze na oblast s poměrně nízkou hustotou hospodářství chovajících domácí prasata. První případ byl zjištěn v září 2018, poslední cirkulace viru byla zjištěna v září 2019. Status území prostého nákazy byl znovu získán v prosinci 2020.

Představená klíčová opatření:

- faktory rychlého zjištění a lokalizace nákazy:
 - předem připravená síť pro komunikaci a spolupráci možných partnerů,
 - zákaz vstupu a ukončení všech činností v lesích v nakažených oblastech,
 - vybudování pevných plotů – prevence přemísťování divokých prasat,
 - intenzivní vyhledávání a odstraňování kadáverů divokých prasat a odběr vzorků z těchto kadáverů,
 - rychlá depopulace nárazníkových pásem a následně i zamořených pásem;
- úspěch v podobě ochráněných chovů domácích prasat:
 - celostátně platné požadavky na stavební uspořádání a provoz hospodářství (dvojitě oplocení venkovních výběhů, hygienické bariéry, kontroly při vstupu osob atd.) – již před ohniskem nákazy,
 - preventivní porážení všech domácích prasat + zákaz chovu domácích prasat v zamořených oblastech + místní kompenzace,
 - celostátní zpřísnění opatření biologické bezpečnosti a pasivního dozoru v hospodářstvích po zjištění nákazy (zákaz svodů a hromadné přepravy prasat, omezení vstupu do hospodářství, povinné vyšetření na AMP před začátkem léčby atd.);
- závěrečná strategie (= Exit strategy):
 - divoká prasata – zachování plotů po dobu 5 let (od rok 2022), zmenšení populace, pasivní a aktivní dozor, informační kampaně mezi myslivci a lesníky,
 - chovy domácích prasat – opětovný zástav je v hospodářství možný pouze po splnění podmínek biologické bezpečnosti, trvajících zákaz svodů zvířat a zpřísněný pasivní dozor (+ aktivní dozor v hospodářství s možným rizikem), informační kampaně (chovatelé, veterinární lékaři);
- zlepšení informovanosti:
 - kampaně – nejen pro přímo zúčastněné, ale také pro přepravce, kteří přepravují zvířata na velké vzdálenosti, cestující a veřejnost obecně,
 - vícejazyčné materiály,
 - nakládání s odpady na odpočívadlech, zejména kolem hlavních silničních tahů.

Litva

AMP se v Litvě vyskytuje od roku 2014. První případy byly zaznamenány ve dvou lokalitách od sebe vzdálených téměř 40 km. Následně bylo nakaženo téměř celé území státu. Letos – po dvou letech – opět ohniska v chovech prasat.

Problémy v oblasti péče o populaci divokých prasat:

- přetrvávající způsoby myšlení myslivecké veřejnosti, nesouhlas s odstřelem bachyní,
- pokles populace divokých prasat a větší množství práce demotivují myslivce,
- časová prodleva mezi zastřelením zvířete a výsledkem vyšetření,
- finanční náklady spojené s biologickou bezpečností,
- současný nárůst populace divokých prasat + obnovení cirkulace viru AMP.

Opatření u divokých prasat:

- správa populace divokých prasat se odvíjí od zapojení a motivace myslivců,
- celoroční lov, zákaz příkrmování, vnaďení je povoleno,
- pasivní a aktivní dozor,
- aktivní hlídky (úřední veterinární lékaři) pro vyhledávání a likvidaci kadáverů divokých prasat,
- zřízení malých zařízení/podniků pro zpracování zvěřiny přímo v regionech – zpřísnění biologické bezpečnosti při nakládání s masem ulovených divokých prasat a podpora lovu,
- úřední kontroly mysliveckých sdružení (schválení míst a zařízení/podniků pro nakládání se zvěřinou a pro její zpracování, povinné odstraňování odpadů do oplocených jam, minimální standardy biologické bezpečnosti),
- bonusy při oznámení nálezů,
- pravidelná školení pro myslivce:
 - jasné informace o pozitivních důsledcích pro spolupracující myslivce,
 - teorie a praxe – přímo v mysliveckých sdruženích,
 - uvedení konkrétních příkladů nebo výsledků prevence nákazy,
- neohlášené kontroly ve spolupráci s orgány ochrany přírody.

Faktory, které stojí za ohnisky nákazy v chovech domácích prasat:

- infekční tlak z prostředí/okolí,
- nepřímý kontakt s divokými prasaty,
- blízké vztahy mezi postiženými chovateli,
- nedodržování pravidel biologické bezpečnosti (čerstvá podestýlka a zelené krmení, nekontrolovaný pohyb osob v hospodářství, chybějící dezinfekční bariéry),
- zavlečení viru do hospodářství není vždy zcela jasné – téma možného výzkumu.

Opatření v chovech domácích prasat:

- přísná biologická bezpečnost jak v komerčních, tak v nekomerčních chovech:
 - plány biologické bezpečnosti a pohotovostní plány v komerčních chovech schválené veterinární službou,
 - kontroly prováděné úředními veterinárními lékaři,
- pasivní dozor v komerčních i nekomerčních chovech,
- školení chovatelů a úředních veterinárních lékařů,
- zaznamenávání veškerého přemísťování prasat do systému TRACES (včetně přemísťování za účelem porážení).

Zlepšení informovanosti:

- plakáty v obcích,
- informace pro řidiče a veřejnost,
- televizní pořady,
- aktualizovaná školení (školení ve skutečném čase).

Polsko

AMP se v Polsku vyskytuje od roku 2014. V posledních letech se tato nákaza vyskytovala ve dvou samostatných oblastech na východě a na západě území. Zdá se, že výskyt nákazy v západní oblasti byl způsoben přenosem na velkou vzdálenost. Vrchol epizootie nastal v roce 2020. V současnosti je počet případů podstatně nižší, a to jak u volně žijících zvířat, tak v chovech domácích prasat, zejména ve východní části země. Současně se však zvýšil počet postižených hospodářství s více než 50 prasaty. Na jihu území se objevila oblast s výskytem nákazy v chovech domácích prasat, ležící mimo území s výskytem nákazy v populaci divokých prasat. U divokých a domácích prasat lze pozorovat rozdílnou dynamiku nákazy – u domácích prasat je nejvyšší počet případů zaznamenáván v létě, a naopak u divokých prasat jsou v létě počty případů nejnižší (vliv vegetačního krytu). Letošní ohniska v hospodářstvích – na pozadí virové zátěže prostředí, hlavními faktory lidé (neúmyslně) a nedostatečná biologická bezpečnost. Doporučení kontrolní mise EUVET – zpřísnit biologickou bezpečnost, snížit počty divokých prasat a sledovat věkovou strukturu populace divokých prasat (zejména reprodukční výkonnost mladých samic) + potřeba přeshraniční spolupráce (Německo).

Představená klíčová opatření:

- pasivní a aktivní dozor u divokých prasat,
- co nejvýraznější snížení počtu divokých prasat – pravidelný lov + „sanitární“ odlov nařízený veterinárními úřady nad rámec plánů lovu,
- podpora cíleného lovu samic (zejména mladých samic) – noční vidění, tlumiče,
- zákaz přikrmování divokých prasat,
- podpora sběrných míst pro kadávery divokých prasat (zřízení, veterinární služba, myslivci),
- zapojení armády a cvičených psů při vyhledávání kadáverů,
- aplikace Zipod – mobilní aplikace pro hlášení usmrčených zvířat a nalezených kadáverů (aktuální hlášení z území touto aplikací pokrytých),
- použití elektrických a pachových ohradníků a jiných překážek kolem silnic – omezení migrace divokých prasat,
- biologická bezpečnost při lovu a „sanitárním“ utracení – vyhláška ministerstva zemědělství,
- udržování povědomí o naze:
 - školení a kampaně – kontaktní nebo prostřednictvím médií (chovatelé, myslivci, veterinární lékaři, přepravci, policie, veřejnost),
 - kontroly biologické bezpečnosti (každý rok vyšší počet).

Maďarsko

První případ nákazy byl zjištěn v dubnu 2018 v župě Heves, poněkud vzdálené od tehdy známé oblasti výskytu AMP na Ukrajině. Následně došlo k postupnému šíření nákazy již od hranic, které zasáhlo přibližně polovinu území země (severovýchod). V současné době existují tři oblasti výskytu AMP – podél severovýchodní hranice se Slovenskem (poblíž prvního ohniska, vysočina), podél východní hranice s Rumunskem (stálý epizootický tlak) a v blízkosti Budapeště. Vzhledem k celkovému počtu pozitivních případů (12 500) je v současnosti zjišťován minimální počet nových případů. V chovech domácích prasat nebyla žádná ohniska.

Představená klíčová opatření:

- opatření uplatňována nejen v zamořených pásmech a v pásmech s vysokým nebezpečím výskytu nákazy (pásma I-III), ale také v oblastech se střední mírou rizika,
- plán tlumení AMP (dynamické nastavení) + vnitrostátní akční plán správy populace divokých prasat,
- vyhledávání uhynulých divokých prasat + jejich likvidace: klíčový moment včasného zjištění nákazy,
- plánovaná hustota populace divokých prasat < 0.5 zvířete na km² do roku 2025:

- všichni držitelé oprávnění k lovu musí vypracovat dlouhodobé a roční plány,
 - poradní síť pro AMP – po počátečních komplikacích je nyní účinná,
- zkušenosti z období covidu – významný pokles populace divokých prasat – státní odměny jako jediný zbývající zdroj příjmů stimulovaly lov,
- účinný systém odběru vzorků – odevzdání vzorků ráno, sovo organizován úřadem, výsledky elektronicky do 48 hodin od odběru vzorků, genetické vyšetření jako prevence duplicitních vzorků,
- chladicí boxy pro skladování zastřelených divokých prasat až do doby, kdy jsou k dispozici výsledky vyšetření – poskytovány bezplatně v oblastech s vysokým rizikem (ne v oblastech zamořených),
- intenzivní komunikace – klíčový nástroj informování o biologické bezpečnosti (Poradní síť pro AMP určená pro myslivce, komunikace s chovateli o nebezpečí spojeném se vstupem myslivců do hospodářství),
- kontroly myslivců oprávněných k lovu – v současné době se přechází od ročních kontrol ke kontrolám na základě posouzení míry rizika,
- finanční motivace jako klíčový nástroj:
 - odměny myslivcům za jakýkoli úkon (odstřel, vyhledání, odběr vzorků, likvidace kadáverů),
 - dvojnásobná odměna ve výši 50 € v zamořených oblastech a v oblastech s vysokým nebezpečím (s výjimkou přísně uzavřených oblastí),
 - podpora hospodářství chovajících drůbež a prasata nejčastěji postiženým nákazami, kde lze pomocí technologického pokroku nejúčinněji zlepšit biologickou bezpečnost,
- informovanost:
 - cílové skupiny – politici, myslivci, veřejnost, média,
 - komunikační kanály ústředního úřadu, placené reklamy, kampaně.

Problémy a zkušenosti:

- myslivci – žádné přímé důsledky pro ně samotné – obtížné prosazování předpisů,
- chyba v komunikaci – rozsah nebezpečí musí být jasně sdělen,
- odpor myslivců – myslivecká etika a tradice, někdy i pohrdání,
- jedná se také o politické téma – politická vůle je nezbytná,
- zvláštní situace v oborách – lov pro hosty,
- stanovení výše finančních odměn = citlivé hledisko: odměna musí být motivační, ale zároveň udržitelná – pozdější snížení této odměny je obtížné,
- oplocení – je třeba zvážit veškeré faktory (terén, proveditelnost schvalovacích postupů – počet vlastníků, počet zapojených místních orgánů, rychlost výstavby nebo rekonstrukce oplocení vs. šíření nákazy),
- synergie opatření biologické bezpečnosti týkajících se AMP se snahou o dosažení statusu hospodářství prostých jiné nákazy (např. PRRS) v případě velkých hospodářství,
- malá hospodářství a drobnochovy, které jsou AMP stále ohroženy – preventivní utrácení není z politického hlediska možné – v letošním roce se uskutečnil celostátní soupis.

Slovensko

Dlouhé hranice s oblastmi, kde se nákaza rozšířila již dříve (Ukrajina, Maďarsko, Polsko) – byla vymezena rozsáhlá nárazníková pásma, oplocení kolem hranic není možné (vzdálenosti, horský terén). Přesto, zejména kolem hranic s Maďarskem, byl po dlouhou dobu výskyt nákazy u divokých prasat asymetrický. První potvrzení v létě roku 2019 s postupným šířením směrem na severozápad a s výskytem u domácích prasat i divokých prasat. Postižena více než polovina území země, ale zatím jen oblasti s minimálním počtem velkých hospodářství chovajících prasata. Oblast postižená nákazou se stabilizovala na podzim roku 2021, což se

časově kryje s přijetím vládního strategického plánu. V současnosti (září 2022) jsou ohniska v chovech prasat utlumena.

Představené negativní faktory a problémy:

- zeměpisná poloha a podmínky Slovenska,
- početná populace divokých prasat přispívající k šíření AMP, místně se vyskytuje vysoká hustota populací divokých prasat, intenzivní reprodukce divokých prasat, výběrový lov stále jen v omezené míře,
- regulace lovu bez ohledu na předpokládaný stupeň ochrany krajiny/přírody teprve ve výhledu,
- nedostatečná biologická bezpečnost, zejména malých hospodářství s chovem prasat,
- nezákonný nákup odstávkat a vepřového masa z nebezpečných oblastí v Polsku a Maďarsku,
- spolupráce mezi chovateli prasat, zpracovateli vepřového masa a obchodníky nesplňuje očekávání,
- problémy při zajišťování financí na sledování výskytu AMP a příslušná opatření,
- potřeba strategie pro oblasti se zákazem lovu (v intravilánu obcí),
- prostor pro zlepšení spolupráce státních institucí (kontroly, zprávy, zpětné vazby).

Představené pozitivní zkušenosti:

- využití zkušeností z jiných zemí EU,
- včasné zavedení dozoru nad AMP u divokých i domácích prasat,
- připravenost referenční laboratoře pro AMP,
- zapojení finančních zdrojů ze strany EU i státu,
- realizace programů k posílení biologické bezpečnosti hospodářství chovajících prasata,
- mezioborový přístup (veterinární lékaři, chovatelé, myslivci, zpracovatelé vepřového masa, jatka, asanační podniky, věda, veřejná správa atd.),
- odborná setkání zlepšila motivaci, zapojení a aktivitu zúčastněných stran,
- vzdělávání a informovanost veřejnosti (konference, semináře, školení, média, letáky) – prostor pro zlepšení existuje zejména u mediálních kampaní,
- přínosy auditů EU (postupy, řádné provádění, prostor pro změnu a zlepšení systému jako takového),
- intenzivní a otevřená komunikace s EU a sousedními členskými státy.

Správa populace divokých prasat:

- finanční motivace myslivců – odměna za vyhledání (včetně likvidace), odměna za zastřelení, odběr vzorků, prémie za nález pozitivního zvířete – výše odměn se odvíjela od statusu daného pásma. Počet zastřelených divokých prasat se zvýšil o 300 %. Je plánováno zvýšit odměnu za zastřelení v pásmech I a v oblastech prostých nákazy,
- chladicí boxy pro zastřelená divoká prasata (dotace) – téměř 60 % honiteb vybaveno těmito boxy (pásma I a II, pásma prostá nákazy v okolí velkochovů prasat),
- aktivní dozor (části I–III + nárazníkové pásma), pasivní dozor (na celém území státu). Pasivní dozor je účinný pro včasné zjištění nákazy!
- systém pravidelného odběru vzorků (financovaný státem), dobrá spolupráce s myslivci (školení o odběru vzorků). Doba od odběru vzorků do příjmu vzorků laboratoří činí v průměru 2,5 dne.
- likvidace – 70-80 % kadáverů divokých prasat v asanačních podnicích, zbytek zakopán; distribuce uzamykatelných boxů pro dočasné skladování kadáverů před přepravou do asanačních podniků – snížení nebezpečí nakažení, šetrné k životnímu prostředí,
- používání pastí ve městech (v současnosti v Bratislavě),

- „sanitární“ odlov – je plánován na letošní podzim (inspirace jinými členskými státy),
- ploty, pachové ohradníky – nepoužívány, účinnost vs. finanční náklady, komplikovaná instalace (dlouhé hranice s Maďarskem a Polskem, terén), inteligence divokých prasat,
- kontroly v honitbách,
- potřeba strategie pro uvádění zvěřiny na vnitřní trh,
- opatření v nově zamořených oblastech:
 - zákaz lovu po dobu nejméně 4 týdnů, obnovení lovu po vyhodnocení situace (nezbytný je aktivní dozor),
 - aktivní vyhledávání uhynulých divokých prasat (užitečné zejména v době zákazu lovu) + odběr vzorků,
 - přeprava uhynulých divokých prasat z honiteb do asanačních podniků.

Chov domácích prasat v hospodářstvích:

- finanční podpora biologické bezpečnosti hospodářství, dezinfekce, dezinfekce a deratizace,
- zvláštní kontroly v chovech prasat nacházejících se v blízkosti velkochovů prasat,
- pasivní dozor – systém odběru vzorků a vyšetření uhynulých prasat,
- asanace financována státem,
- ohniska – kompenzace přímých i nepřímých ztrát,
- zlepšení informovanosti – poradenství přímo v hospodářstvích,
- klíčové body prevence zavlečení nákazy do hospodářství:
 - dodržování zásad biologické bezpečnosti v hospodářství (oplocení, dezinfekce, sledování a omezení pohybu vozidel a osob, převlékání personálu a návštěvníků, funkční „černo – bílý“ systém),
 - prevence vniknutí divokých prasat do areálu hospodářství, prevence kontaktu divokých prasat s krmivem a podestýlkou nejméně 90 dnů před použitím,
 - zákaz zkrmování pomyjí a výrobků z masa divokých prasat,
 - pravidelné klinické vyšetření zvířat + označování,
 - registrace hospodářství chovajících prasata (tato povinnost není vždy dodržována), registrace přemísťování,
- zákaz venkovního chovu prasat v celé zemi.

Německo

Virus AMP byl v Německu poprvé zjištěn v září roku 2020 v blízkosti hranic s Polskem. Postupně se šířil kolem hranic i hlouběji do vnitrozemí. Kromě toho se vyskytlo několik případů, kdy nákaza „přeskočila“ velké vzdálenosti, např. Meklenbursko-Západní Pomořansko (u divokých prasat) nebo Bádensko-Württembersko a Dolní Sasko (izolované ohnisko u domácích prasat). Naštěstí byla ohniska na západě země utlumena a situace ve východních oblastech se také uklidňuje.

Představená klíčová opatření:

- instalace pevného oplocení – dvojitě oplocení (oplocení bílých pásem nebo silnic),
- koncept koridorů nebo tzv. bílých pásem (oplocená oblast cca 1-3 km široká; účelem je dosáhnout stavu bez přítomnosti divokých prasat),
- zvláštní zkušenosti se stanovováním pásem kolem státní hranice,
- vyhledávání kadáverů divokých prasat – drony, chovatelé psů, spolupráce s armádou a veterinárními lékaři,

- metody práce s veřejností:
 - informační kampaně (letáky, Twitter, Instagram, články a „často kladené otázky“ na stránkách všech stupňů veřejné správy, videa, články v populárních i odborných časopisech, kurzy a školení pro chovatele a myslivce, informace pro veterinární lékaře a úřady),
 - vícejazyčné letákové kampaně pro cestovatele,
 - cílové skupiny – chovatelé prasat, turisté, cestující autem, vlakem, autobusem, řidiči dálkové dopravy, sezónní pracovníci (v zemědělství a ošetrovatelství), armáda, myslivci, spotřebitelé, lidé trávící volný čas v lese nebo v přírodě, cestovatelé ze třetích zemí (prostřednictvím informací německých velvyslanectví),
- prevence přenosu na velké vzdálenosti – klíčová je biologická bezpečnost,
 - právní předpisy – vyhláška o hygieně v chovech prasat a o kontrolách přemísťování prasat,
 - šíření informací – ilustrativní plakáty,
 - nástroje pro zvýšení osobní zodpovědnosti zúčastněných stran (semaforey upozorňující na úroveň nebezpečí).

Body ke zvážení:

- požadavek zpracovatelského průmyslu: „použití tepelného ošetření k dosažení teploty 70 °C v jádře po dobu nejméně 30 minut“.

Itálie

Itálie je posledním členským státem, do kterého byl zavlečen virus AMP způsobující současnou vlnu nákaz (odlišný genotyp, než který endemicky cirkuluje na Sardinii). Analýzy genomu izolovaných vzorků ukazují, že výskyt nákazy v oblastech Piemont/Ligurie a Lazio/Rím souvisí se dvěma nezávislými přenosy, přičemž k oběma došlo na velkou vzdálenost.

Vnitrostátní plán dozoru nad AMP a prevence AMP je používán od roku 2020, tzn., že tento plán byl používán již před zavlečením nákazy:

- pasivní dozor – každé uhynulé divoké prase včetně dopravních nehod + podezřelé případy u domácích prasat,
- omezení počtu divokých prasat – pokyny z ministerstva zdravotnictví, zemědělství a životního prostředí,
- ověření stupně používání opatření biologické bezpečnosti – všechny kategorie hospodářství,
- kampaně pro zvýšení informovanosti (nebezpečí zavlečení, dozor, hlášení): myslivci, chovatelé, veterinární lékaři, ale také veřejnost, turisté a cestovatelé,
- pohotovostní příručka o AMP u divokých prasat, zvláštní informační platforma s údaji o AMP.

Opatření přijatá po zjištění nákazy:

- zapojení regionů (regionální plány a opatření),
- institut „zvláštního komisaře“ pro provádění a koordinaci opatření souvisejících s AMP,
- zamořené pásmo: zákaz lovu a jiných činností, aktivní vyhledávání uhynulých zvířat, likvidace uhynulých zvířat, soupis hospodářství chovajících prasata, depopulace hospodářství, kterým hrozí nebezpečí a šestiměsíční zákaz rozmnožování a opětovného zástavu, zastavení přemísťování živých prasat a výrobků z vepřového masa, virologické vyšetření nalezených uhynulých zvířat,
- sousedící pásma (10 km): zpřísnění pasivního dozoru, virologické vyšetření nalezených uhynulých zvířat, omezení lovu a jiných činností, soupis hospodářství

chovajících prasata a okamžitá aktualizace vnitrostátní databáze, zpřísnění opatření biologické bezpečnosti a kontrol podle zvláštních požadavků, zákaz přemísťování divokých prasat odchycených v chráněných oblastech a v jiných zařízeních pro volně žijící živočichy než jsou jatka, zvýšení počtu kontrol prasat,

- další oblasti: soupis hospodářství chovajících prasata a okamžitá aktualizace vnitrostátní databáze, zákaz přemísťování divokých prasat zastřelených v chráněných oblastech, zpřísnění opatření biologické bezpečnosti, povinné oplocení hospodářství s venkovním chovem a registrace všech jednotlivých chovatelů,
- aktivní vyhledávání kadáverů – jednotky o rozloze 1 km² kontrolované určenou skupinou osob, výsledky jsou hlášeny kraji. Souhrnné zprávy za dva týdny jsou zasílány příslušnému ministerstvu,
- vyhláška ministerstva o požadavcích na biologickou bezpečnost v hospodářstvích chovajících prasata.

Doporučení EUVET:

- využití a posílení oplocení dálnic a hlavních silničních tahů k omezení migrace divokých prasat (+ nárazníkové ploty),
- genetické zjištění původu nalezených kadáverů,
- aktivní vyhledávání kadáverů na místech s pravděpodobným výskytem divokých prasat,
- školení myslivců o opatřeních biologické bezpečnosti za účelem omezení lovu,
- omezení počtu divokých prasat v sousedících, nákazy prostých oblastech,
- odchyt do pastí v zamořených oblastech,
- usnadnění postupů pro usmrcování odchycených divokých prasat, likvidaci kadáverů a prodej masa divokých prasat v pásmech prostých nákazy (sousedících s oblastmi s nebezpečím),
- zlepšení biologické bezpečnosti v hospodářstvích – prevence utrácení v hospodářstvích s nedostatečnou biologickou bezpečností, prevence opětovného zástavu v těchto hospodářstvích.

Kritické momenty:

- obtížné vyhledávání kadáverů v horských oblastech,
- obtíže při uplatňování opatření v obydlených nebo turistických oblastech,
- zpomalení instalace oplocení (ekologické a ekonomické důvody – důsledek inflace), oplocení dokončeno na západní hranici,
- používání preventivních porážek v některých komerčních hospodářstvích,
- vandalské útoky na již instalované oplocení,
- omezení spolupráce s dobrovolníky při vyhledávání uhynulých zvířat,
- aktivisté za práva zvířat (Řím).

EFSA

Činnost EFSA související s AMP začala v roce 2010. V posledních letech jsou každoročně zveřejňovány zprávy o AMP; kromě popisu nákazy se tyto zprávy věnují různým hlediskům tlumení AMP, a to zejména v populacích divokých prasat, ale také v hospodářstvích s nebezpečím (drobnochovy, venkovní chovy). Např. v roce 2021 byla vypracována tzv. strategie při ústupu AMP (ASF exit strategy), která má ověřit vymizení viru z populace divokých prasat.

Metodika závěrečné strategie (= exit strategy):

- fáze sledování (dlouhodobý, méně intenzivní odběr vzorků) a fáze ověření (kratší, intenzivnější),
- méně účinná opatření při ústupu nákazy – aktivní dozor, hodnocení séroprevalence u nedospělých zvířat,

- interferující faktory – úmrtí z jiných příčin, dlouhodobí přenašeči viru (nejasný význam), možná přetrvávající PCR pozitivita kosterních pozůstatků uhynulých zvířat, přetrvávající mateřské protilátky, životní prostředí a nakažlivost vektorů, výskyt méně virulentních kmenů.

Biologická bezpečnost v hospodářstvích s venkovním chovem prasat (velká variabilita místních podmínek – může jít jak o výběhy v rámci hospodářství a v blízkosti objektů hospodářství, tak o výběhy sousedící s venkovními prostory mimo hospodářství):

- dvojité ploty nebo jednoduché pevné ploty,
- nezávislé pravidelné posouzení dodržování příslušných pravidel v hospodářství, jakékoli výjimky pouze na základě individuálního posouzení situace v daném hospodářství (nelze zobecňovat),
- divoká prasata chovaná farním způsobem musí být evidována a musí podléhat příslušným preventivním pravidlům,
- potřeba vyhodnotit faktory výskytu ohnisek v drobných chovech.

Metodika stanovení tzv. bílého pásma:

- účinnost tzv. bílého pásma závisí na hustotě populace divokých prasat (a to jak v pásmu, tak kolem pásma),
- stanovení cílů snižování populace divokých prasat (100% depopulace není realistická),
- zamořená oblast (= core zone) – je nezbytné dobré vymezení (aktivní vyhledávání kadáverů) a v ideálním případě i oplocení nakažené oblasti,
- stanovení vzdálenosti bílého pásma od zamořené oblasti podle času potřebného k depopulaci bílého pásma (manažerské rozhodnutí) a očekávané rychlosti šíření nákazy z vnitřního pásma (v závislosti na typu prostředí),
- oplocení bílého pásma nebo tichý lov, depopulace musí být rychlá,
- důležitá je šíře pásma – čím užší, tím slabší je bariéra a jednodušší depopulace,
- správné stanovení pásem s ohledem na načasování, druh a místo lovu,
- pokud bílé pásmo sousedí s postiženou oblastí s nízkou úrovní tlumení, je situace složitější; obecně je nutný intenzivnější lov a aktivnější přístup,
- obecně – „proaktivní bílé pásmo“ = vyšší úsilí na počátku, ale lepší výsledek + nižší odlov ve srovnání s „reaktivním“ přístupem.

Evropská komise

Na začátku svého vystoupení Evropská komise shrnula vývoj nálezové situace v EU od roku 2014. V roce 2022 došlo k významnému obratu trendu a ke snížení počtu případů AMP u divokých prasat. Přesto každoročně (s výjimkou roku 2020) dochází k „dálkovým přeskokům“ a AMP tak zůstává v rozsáhlých oblastech velkým problémem. Evropská unie již má znalosti a zkušenosti týkající se ohnisek AMP u divokých prasat v ohraničených oblastech. U domácích prasat zůstává AMP pod kontrolou, i když výskyt AMP v populacích divokých prasat představuje pro chovy domácích prasat značné nebezpečí. Problematická jsou zejména malá hospodářství chovající prasata. Účinným nástrojem se ukázal systém regionalizace EU.

Hlavní zásady zvláštních opatření k tlumení AMP (nařízení (EU) č. 2021/605):

- zákaz odesílání některých druhů zboží z uzavřených pásem,
- bezpečné výjimky ze zákazu za zvláštních podmínek a opatření ke snížení nebezpečí,
- zvláštní označení podniků a požadavků,
- povinné informování veřejnosti a školení,
- uplatňování opatření biologické bezpečnosti,
- seznam uzavřených pásem rozdělených do kategorií podle nálezové situace,
- hlavní možné změny:
 - zákazy/výjimky týkající se přemísťování prasat chovaných v uzavřených

- pásmech I, II a III,
- průběžná pozornost věnovaná divokým prasatům ve všech ČS, povinné vnitrostátní akční plány (od pokynů EU po právní předpisy EU).

Hlavní iniciativy EU týkající se AMP:

- připravenost, vědecké/odborné poradenství (EFSA), síť laboratoří (+ EURL), výzkum,
- právní přepisy (horizontální + zvláštní), pokyny EU, stanovení pásmech (regionalizace), kontroly na hranicích,
- audity, neodkladné zásahy (EUVET), finanční podpora,
- školení (BTSF), informování veřejnosti,
- mezinárodní spolupráce,
 - GF TADS (= Global Framework for the Progressive Control of Transboundary Diseases = Celosvětový rámec pro progresivní tlumení přeshraničních nákaz) – Stálá skupina odborníků pro AMP v Evropě (= Standing Group of Experts on ASF in Europe),
 - schůzky s třetími zeměmi (odborné prezentace o AMP).

Další kroky:

- obecně: pokračování ve výše uvedených činnostech,
- aktualizace systému regionalizace s ohledem na AMP (právní předpisy, společný interaktivní nástroj, mapy),
- aktualizace právních předpisů o AMP (nařízení Komise v přenesené pravomoci (EU) č. 2020/687, prováděcí nařízení Komise (EU) č. 2021/403, prováděcí nařízení Komise (EU) č. 2021/605),
- podpora používání vnitrostátních strategických plánů prevence (zlepšení biologické bezpečnosti a strukturální změny v oboru chovu prasat) v rámci společné zemědělské politiky EU),
- pracovní program Horizont Evropa 2023-2024 (pokroky ve vývoji očkovací látky),
- nové problémy (aktivisti zabývající se dobrými životními podmínkami zvířat, sezónní pracovníci, spolufinancování ze strany EU),
- po přijetí upraveného nařízení o AMP je plánována také úprava doporučení EU k AMP (a zřízení příslušné pracovní skupiny).

3. Souhrn představených zkušeností

Celkově představené zkušenosti **potvrdily shodu na základních principech boje s AMP** s důrazem na včasnou přípravu na legislativní, metodické a systémové úrovni a na včasné a rychlé uplatňování nezbytných opatření.

Prevence zavlečení viru AMP:

- **snížení počtu divokých prasat** v celé EU a udržování nízké hustoty jejich populací jsou nezbytné pro dlouhodobé a trvalé snižování nebezpečí šíření AMP,
 - potřeba vnitrostátních plánů týkajících se populace divokých prasat,
- pro ochranu chovů domácích prasat je nezbytné zřízení a udržování systému přísných **opatření biologické bezpečnosti**,
 - stanovení jasných právních norem,
 - propojení s dotační politikou (Společná zemědělská politika, vnitrostátní dotační schémata),
- dodržování pravidel pro přemísťování domácích prasat, divokých prasat a výrobků z nich z oblastí se zvýšeným nebezpečím nákazy,
 - racionální a účinné právní předpisy.

Příprava na zavlečení viru AMP:

- **systém včasného odhalení nákazy v populaci divokých prasat:**
 - pasivní dozor prováděný již před výskytem AMP (vyšetření uhynulých divokých prasat),
 - opakovaná zkušenost s přenosem na velkou vzdálenost vyžaduje celostátní uplatňování ve všech členských státech EU,
- **systém včasného zjištění nákazy v chovech domácích prasat** založený na pasivním dozoru (vyšetření uhynulých domácích prasat + sledování zdravotního stavu zvířat) – ještě před výskytem AMP,
- předem připravený a rychle aktivovaný **plán opatření pro případ vzniku ohniska AMP na území státu nebo v jeho blízkosti**,
- **předem připravený a rychle aktivovaný systém spolupráce zúčastněných stran**,
 - příslušné úřady veřejné správy všech stupňů (státní – krajské – místní; úřady z oblasti zemědělství, životního prostředí, zdraví atd.),
 - úřední orgány/osoby (zejména úřední veterinární lékaři) + přímo zúčastněné strany – uživatelé honiteb (myslivci), chovatelé prasat a jiní chovatelé, soukromí veterinární lékaři, asanační podniky,
 - zapojení vnitrostátních bezpečnostních a pohotovostních sborů (hasiči, armáda, policie), výzkumných a vzdělávacích institucí a médií.

Reakce na zjištění viru AMP:

- okamžité **vymezení zamořeného pásma a ostatních pásem:**
 - dostatečná rozloha vzhledem k místním podmínkám (terén, přírodní a umělé překážky, hustota a etologie populace divokých prasat atd.),
 - **omezení migrace divokých prasat** – pomocí přírodních (řeky, jezera, skály atd.) i umělých překážek (dálnice, silnice, železnice, elektrické a pachové ohradníky, pevné oplocení),
 - jako výhodný se jeví systém dvojitého oplocení kombinovaný s vytvořením tzv. bílých pásem,
 - vybudování plotů se v mnoha situacích ukázalo jako účinné, ale zároveň má řadu úskalí, která je nutno předem zvážit (viz příspěvky Belgie, Německa, Maďarska a EFSA);
- základním opatřením je doposud **intenzivní vyhledávání kadáverů divokých prasat**, jejich rychlé odstranění z prostředí a následně jejich neškodné odstranění,
 - náročnost na lidské zdroje – kromě spolupráce s myslivci a využití kapacit veterinárních úřadů se jako užitečné ukazuje zapojení vnitrostátních bezpečnostních a záchranných sborů,
 - možné využití psů a dronů,
 - vždy za přísných pravidel biologické bezpečnosti, likvidace ideálně v asanačním podniku;
- je nezbytné na vnitrostátní nebo místní úrovni regulovat **lov** nejen v oblastech, kde se AMP vyskytuje, ale také v oblastech sousedních, a to s přihlédnutím k místním podmínkám,
 - v zamořeném pásmu musí být nejprve zakázán veškerý lov a poté musí být lov povolován pouze za přísných pravidel biologické bezpečnosti a musí být prováděn pouze proškolenými myslivci,
 - je vhodné používat technické prostředky zvyšující účinnost lovu a snižující nebezpečí migrace divokých prasat (tlumiče, přístroje pro noční vidění, návnady, drony, pastě),
 - na druhé straně by měl být v sousedních oblastech nařízen celoroční intenzivní lov všech kategorií divokých prasat,
 - je potřeba zavést normy biologické bezpečnosti při nakládání se zastřelenou zvěří a při jejím skladování (mimo jiné se jedná o odběr vzorků a chladič boxy přímo na místě).

Obecné poznámky:

- úspěšné zdoání AMP v celé Evropě **závisí na spolupráci a koordinovaném postupu** všech zemí a všech zúčastněných stran na celoevropské úrovni za pomoci mechanismu FAO/WOAH/GF-TAD,
- **práce pohotovostního veterinárního týmu EU** v členských státech postižených AMP je velmi přínosná,
- základní podmínkou je také **zabezpečení dostatečného a dlouhodobého financování** z evropských i vnitrostátních zdrojů,
- je nezbytné **zvýšit informovanost o nebezpečích spojených s AMP**, o AMP jako takovém, o zásadách biologické bezpečnosti při sběru kadáverů, při lovu divokých prasat a v hospodářstvích chovajících domácí prasata, o možných preventivních opatřeních a nebezpečích spojených s AMP – mezi soukromými veterinárními lékaři, myslivci, chovateli prasat, obchodníky, přepravci, zpracovateli a veřejností, a to pomocí školení, seminářů, konferencí, informačních materiálů (letáky, informační brožury, webové stránky),
- pro úspěšné ukončení opatření ke zdolávání nákazy a pro udržitelnost dosažených výsledků je nesmírně důležité správně nastavit strategii očekávaných výsledků pro tu kterou oblast.

Pravděpodobně nejvýznamnějším prvkem, který se objevil ve většině prezentací, je **lidský faktor**. A to nejen jako významný rizikový faktor při šíření AMP na velké vzdálenosti a jeho zavlečení do hospodářství, ale také jako klíčový faktor ovlivňující účinnost v podstatě všech výše uvedených opatření ve všech fázích boje proti této nákaze. Zdaleka nejde jen o informovanost, ale také o ochotu respektovat pravidla a aktivně na nich spolupracovat. Prezentace nabídly řadu inspirativních návrhů, jak k tomuto fenoménu přistupovat:

- věnovat pozornost všem možným zúčastněným stranám (viz vystoupení Německa),
- přesvědčit cílové skupiny o závažnosti situace, jejích důsledcích a bezpodmínečné potřebě vzájemné spolupráce,
- vysvětlit účel jednotlivých opatření a jejich přínos pro cílové skupiny,
- poskytnout zúčastněným ekonomické pobídky (finanční odměny za určité činnosti, dotační schémata na podporu uplatňování opatření, kompenzace ztrát) – viz vystoupení Slovenska a Maďarska,
- kromě pozitivní motivace důsledně kontrolovat a prosazovat dodržování stanovených opatření,
- zavést systém úměrných sankcí za porušení pravidel,
- zajistit dostatečně širokou politickou podporu,
- používat veškeré dostupné komunikační kanály a prostředky,
- klást důraz na srozumitelnost, přesvědčivost a důvěryhodnost sdělení nebo osob, které tato sdělení zprostředkují,
 - veterinární úřady nemusí být vždy autoritou, které je nasloucháno,
- věnovat zvláštní pozornost myslivecké veřejnosti, drobnochovatelům prasat včetně zájmových chovatelů, zaměstnancům velkých hospodářství, aktivistům, kteří se zabývají dobrými životními podmínkami zvířat, jakož i veřejnosti, zejména s ohledem na cestování a venkovní aktivity,
- nepodcenit etický rozměr problému (utrácení, netradiční metody lovu),
- účinná digitalizace zpracování údajů o nákaze nejenže činí činnost příslušných úřadů účinnější, ale také zvyšuje důvěryhodnost z pohledu zúčastněných stran.

4. Závěr

Zástupci členských států, Evropského úřadu pro bezpečnost potravin-EFSA a Evropské komise sdíleli své zkušenosti s bojem proti AMP. Z jednotlivých vystoupení je zřejmé, že existuje shoda na základních přístupech k předcházení a tlumení AMP a že země ve své praxi účinně používají vzájemně sdílené zkušenosti z posledních let. Vždy je však nutné přizpůsobení konkrétním místním podmínkám.

Aby byla potřebná opatření prováděna účinně a bez odkladu, je nezbytné zajistit dostatečné finanční a lidské zdroje.

Jedním z kritických prvků je lidský faktor, který významně ovlivňuje účinnost výše uvedených opatření ve všech fázích boje s AMP. Z tohoto pohledu má klíčovou roli průběžná osvěta a motivace ke spolupráci, vedoucí k aktivnímu zapojení všech zainteresovaných skupin.

K dosažení konečného úspěchu je však nutná i politická podpora a široká mezinárodní spolupráce. Nedílnou součástí je i koordinační a podpůrná role Evropské komise. Schůzka PS ředitelů veterinárních služeb ukázala jasnou vůli ke koordinaci, sdílení informací, zkušeností a nových poznatků.